ועשיתינהו לזניה אי אמרת בשלמא לאו דינא משום הכי עשיינהו אלא אי אמרת דינא עשיינהו בעי א"ר אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש תניא נמי הכי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות ומעשה באחד שבקש לבזבז [יותר מחומש] ולא הניח לו חבירו ומנו רבי ישבב ואמרי לה רבי ישבב ולא הניחו חבירו ומנו רבי עקיבא אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר יעקב מאי קרא [1]וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והא לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא אמר רב אשי אעשרנו לבתרא כי קמא אמר רב שימי בר אשי ושמועות הללו מתמעטות והולכות וסימניך קטנים כתבו ובזבזו אמר רב יצחק באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתים עשרה שנה מכאן ואילך יורד עמו לחייו איני והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת בציר מבר שית לא תקביל בר שית קביל וספי ליה כתורא אין ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד לאחר שתים עשרה שנה ואב"א לא קשיא הא למקרא הא למשנה דאמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא בר עשר למשנה בר תליסר לתעניתא מעת לעת ובתינוקת בת תריסר אמר אביי אמרה לי אם האי בר שית דטרקא ליה עקרבא ביומא דמישלם שית לא חיי מאי אסותיה מררתא דדיה חיורתא בשיכרא נשפייה ונשקייה האי בר שתא דטריק ליה זיבורא ביומא דמישלם שתא לא חיי מאי אסותיה אצותא דדיקלא במיא נשפייה ונשקייה אמר רב קטינא כל המכנים את בנו פחות מבן שש רץ אחריו ואינו מגיעו איכא דאמרי חביריו רצין אחריו ואין מגיעין אותו ותרווייהו איתנהו חליש וגמיר איבעית אימא הא דכחיש הא דבריא אמר רבי יוסי בר חנינא באושא התקינו האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות אשכחיה רב יצחק בר יוסף לר' אבהו דהוה קאי באוכלוסא דאושא אמר ליה מאן מרה דשמעתא דאושא אמר ליה רבי יוסי בר חנינא תנא מיניה ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא ליה בכיסתיה [2]אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת דרשו רבותינו שביבנה ואמרי לה רבי אליעזר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים רבי שמואל בר נחמני אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן [3]הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים [4]וראה בנים לבניך שלום על ישראל אמר רבי יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על דייני ישראל דלא אתי לאינצויי: זה מדרש דרש ר"א לפני חכמים כו': יתיב

ועשיתינהו. כפיתי אותם בחוקה ומפני שטרחתי עליו ליכנס לו לפנים משורת הדין מחבבני: **ואי דינא הוא.** אין כאן גמילות טובה להחזיק לו טובה שעל כרחו ישפוט אמת: **המבזבז.** לעניים: **מחומש.** שבנכסיו שלא יצטרך לבריות: **עשר אעשרנו.** שני עישורין הוו להו חומש: **והא לא דמי בתרא לקמא.** דכי שקלת לקמא פשו להו ט' וכי הדרת מדלית מעשר דידהו לאו כי קמא הוא ואין כאן חומש בשניהם: **אעשרנו.** מדלא כתיב עשר אעשר לך הכי קאמר אעשרנו כראשון כלומר מעשר שני יהא כראשון: **שמועות הללו.** דרבי אילעא בתקנת אושא: **מתמעטות והולכות.** מאמוראים. הראשונה א"ר אילעא אמר ר"ל משום דר"י בר חנינא השניה ר' אילעא אמר ר"ל שלישית ר' אילעא לחודיה: **וסימניך.** בסדר ההלכות ובו תדע סדר מיעוטן: **קטנים כתבו ובזבזו.** בניו ובנותיו כשהן קטנים כותב נכסיו המבזבז אל יבזבז ומעתה לא תחליף באיזו שלשה ובאיזו שנים ובאיזו אחד: **מגלגל עם בנו.** אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים: **יורד עמו לחייו.** לרדותו ברצועה ובחוסר לחם: רב שמואל בר שילת מלמד תינוקות היה: **וספי ליה כי תורא.** הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל: **לתעניתא מעת לעת.** להתענות כל היום ומיחנכא לשעות מקודם לכן שנתיים כדאמרינן ביומא (דף פב.): **ובתינוקת.** שהיא ממהרת להביא כח שאינה מתשת כח בלימוד תורה. ותרתי סרי דקאמר שנת שתים עשרה גופא קאמר דאי בת שתים עשרה ויום אחד דאורייתא היא שמביאה שתי שערות ובת עונשים ואין צורך לנו ללמוד ממניקתו של אביי: **לא חיי.** אם לא ברפואה בדוקה: **מררתא דדיה.** מרה של דיה שקורין וולטו"ר: **נשפייה ונשקייה.** תמשחנו ממנו ותשקנו ממנו בשכר: **אצותא דדיקלא.** סיב שגדל סביב דקל תומר כעין ווילד"ה שסובך את עץ הגפן: **המכנים את בנו.** ללמוד תורה: **רץ אחריו.** להברותו ולהחיותו: **ואין מגיעו.** מסוכן הוא למות מרוב חולשו: **חביריו רצין אחריו.** להיות פקחין בתורה כמותו: **הא דכחיש.** אל יכניסנו שמסוכן הוא פן יחליש וימות: **דבריא.** יכניסנו לפי שמתפקח: **שמכרה בנכסי מלוג.** הקרן: **הבעל מוציא.** דשויוהו רבנן כלוקח והוא לוקח ראשון: [**באוכלוסא.** אסיפת בני אדם]: **תנא מיניה.** דר' יוסי בר חנינא מרה הוא: **זה הזן בניו ובנותיו קטנים.** שתמיד יום ולילה הן עליו והיא צדקה שאינו חיוב עליו בהם: **הון ועושר בביתו.** שאין הממון כלה ואעפ"כ צדקתו עומדת לעד: **זה הלומד תורה ומלמדה.** מתקיימת בו הרי הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד על שטרח ללמד לתלמידים: **זה הכותב כו'.** הספרים קיימים כו שאינם כלים וצדקתו עומדת לעד: **לאינצויי.** מי קרוב וקודם בנחלה:

אוש

עשיתינהו בעי. האי עשוי צריך לומר דהיינו בדברים כי ההוא דלקמן (דף נג.) מעלאי דידי היינו עשוי והשתא אתי שפיר דאמר עשיתינהו בעי דאם מן הדין היה מה היה לו לעשותם בדברים היה לו להלקותם ולכופם על שיזונו אותו וכן פר"ת ומיהו מצינו עשוי שלא בדברים כגון אין מעשין אלא לפסולות (לקמן דף עז.): **אל יבזבז יותר מחומש.** מפרש בירושלמי שפעם ראשונה יכול לבזבז חומש ומכאן ואילך בכל שנה ושנה יתן חומש הריוח: **שיהא** אדם מגלגל עם בנו עד י"ב שנה. והא דתנן במסכת אבות (פ"ה) בן עשר למשנה לא שירד עמו לחייו אלא לגלגל: **וספי** ליה כי תורא. ולא ירד עמו לחייו עד י"ב שנה והא דתנן במסכת אבות בן חמש שנים למקרא היינו לגלגל ולא למיספי ליה: **בר** שית למקרא. היינו בר שית ויום אחד דומיא דבר עשר למשנה דהוי בר עשר ויום אחד כי ההוא דמסכת אבות דהתם הוי בר עשר ויום אחד דומיא דבן י"ג למצות והשתא האי בר שית למקרא לא הוי דומיא דבן עשר למשנה דבר שית למקרא היינו למיספי ליה כי תורא ובר עשר למשנה לא למיספי ליה אלא לגלגל עד י"ב שנה: **ובת** תריסר לתעניתא. פירש בקונטרס שנת י"ב ומשום מיעוט ולר"י נראה דבת י"ב שנה ויום אחד קאמר דומיא דבר עשר כדפרישית ואשמעינן דלית לן השלמה דרבנן כר"י בפרק בתרא דיומא (דף פב.) והא דפי' נמי בקונט' בתינוקת שהיא ממהרת להביא כח לא היה צריך לפרש כן אלא שמיעוט שלה שנה לפני גדלותה דהיינו י"ב שנה ויום אחד כמו תינוק שמיעוטו שנה לפני גדלותו: **ומאי** אסותיה. פר"ת שלא ישכנו אבל אין נראה לפרש לאחר שנשכו דהא אמר דלא חיי משמע דאין רפואה מועלת לו: **הבעל** מוציא מיד הלקוחות. אליבא דר"י דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי לא צריכא לתקנת אושא אלא לריש לקיש ואליבא דריש לקיש מסיק לה בפ' החובל (ב"ק ד' פח: ושם) אי נמי לר"י נמי אצטריך כגון נותן מתנה לאשתו שקנתה ואין הבעל אוכל פירות א"נ דכתב לה דין ודברים (ז)אין לי בפירות נכסייך אבל אין לומר דכתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ובפירותיהם דהא תנן בפרק הכותב (לקמן דף פג.) דאם מכרה ונתנה קיים (ח):

יתיב

מסורת הש"ס

א) לקמן סז: ערכין כח. ע"ש, ב) ב"ב כא., ג) [קדושין לא: וש"נ], ד) [לקמן עח: ב"ק פח: ב"מ לה. ודף צו: ב"ב נ. ודף קלט:], ה) [לעיל כב: ברכות כח, מגילה ז: פסחים עב.], ו) בפ"א טיפי: דשמעתא, ז) אין לי בנכסייך ובפירותיהן אבל אם כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך אין לומר כו' כל"ל רש"ל ועי' במהרש"א, ח) [וע' תוס' יבמות לו: ד"ה קנין ותוס' ב"ק פח: ד"ה כאושא].

◆

תורה אור השלם

1. וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:
בראשית כח כב
2. אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל עֵת:
תהלים קו ג
3. הוֹן וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד:
תהלים קיב ג
4. וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:
תהלים קכח ו

◆

גליון הש"ס

גמ' **באושא** התקינו המבזבז. בירושלמי פ"א דפאה כך היתה הלכה בידם ושכחוה וחזרו ועמדו השניים והסכימו ע"ד הראשונים: **שם וכי אפשר** לעשות צדקה בכל עת. עי' מדרש רבה אסתר פר' קכד דף נ"ד ע"ד:

◆

מוסף רש"י

לרב שמואל בר שילת. מלמד תינוקות היה (ב"ב כא.). **וספי ליה כתורא.** האכילהו והשקהו תורה בעל כרחו כשור שטוענין עליו עול על צוארו (שם). **באושא התקינו.** כשהיתה סנהדרין באושא שגלתה וישבה שם סנהדרי גדולה כדאמרינן בר"ה (לא.) גבי עשר מסעות (ב"מ לה.). **האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה.** להיות הבעל אוכל פירות בחייה וגוף הקרקע יהיה ללוקח לכשתמות (ב"מ לה.) שאם ימות בעלה תחזה בהן ואם תמות היא ויירשה בעל יפסידו, ונכסי מלוג הן נכסים שנפלו מבית אביה או שהכניסה קרקעות שלא נישומו בכתובתה, ולא קיבל בעל עליו אחריות ואוכל פירותיהן בחייה בתקנת חכמים תחת פרקונה, ולהכי מיקרי מלוג, שמולגן וממרטן בעל, שאוכל הפירות כמליגת הראש (רשב"ם ב"ב קלט:). **ומתה.** ובעל יורש אשתו דבר תורה (ב"מ צו:). **הבעל מוציא.** גוף הקרקע מיד הלקוחות והכי מוקי לה בפרק האשה (לקמן עח:) תקנת אושא בגופה של קרקע לאחר מיתה (ב"מ לה.) דאע"ג דבעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, גבי בנכסי אשתו אלמוה רבנן לעשותיה משום איבה יהוי כלוקח ראשון (ב"ק פח:) ומיהו להכי אהני מכירת האשה, שאם ימות בעלה בחייה יעלם הלוקח (רשב"ם ב"ב נ.).

עין משפט
נר מצוה

סז א טור חו"מ סי' רנו סב"י:
סח ב מיי' פ"ז מהל' מתנות עניים הל' ה' ופ"ח מהל' ערכין הל' י"ג סמג עשין קסב טוש"ע יו"ד סי' רמט סעי' א:
סט ג מיי' פ"א מהל' ת"ת הל' ו ופ"ב הל' ב סמג עשין יב טוש"ע שם סי' רמה סעי' ה:
ע ד טוש"ע שם סעי' ח:
עא ה מיי' פכ"ב מהל' אישות הל' ז סמג עשין פא טוש"ע אה"ע סי' צ סעיף ט:
עב ו מיי' פ"י מהל' מתנות עניים הל' טז טוש"ע יו"ד סי' רנא סעי' ג:

◆

לעזי רש"י

וולטור"ר. פרס.
ווילד"ה [ווידיל"א]. קנוקנות.

◆

תוספות רי"ד

אא"ב לאו דינא הוא משו"ה עשינהו אלא אי אמרת דינא הוא עשינהו בעי פי' הא בחזקת אב עומדים הנכסים לגבי מזונות. א"ר אילא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות תנ"ה מעשה באחד שבקש לבזבז יותר מחומש ולא הניחו [חבירו] ומנו ר"ע. אר"נ ב"י ואיתימא ר"א ב"י מאי קראה וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך פי' משמע שנוטל שני עישורים והיינו חומש. א' מתמשה והא לא דמי עשורא קמא לעשורא בתרא פי' דקמא הוי חד מעשר ובתרא קשקיל מט' דאישתייר בציר ממאה ולא הוי בין תרווייהו חומש. אמר ר"א ה"ק אעשרנו לבתרא כקמא פי' מדלא כתיב אעשר לך: אר"י באושא התקינו שיהא אדם מתגלגל עם בנו בתלמוד תורה עד י"ב שנה פי' מתנהג עמו בפיוסים מכאן ואילך יורד עמו עד לחייו פי' לרדותו ברצועה ובחוסר לחם. איני והא"ל רב לר"ש בר שילת בציר משית לא תקביל מכאן ואילך קבל ואספי ליה כתורא פי' שמואל ב"ש מלמד תינוקות הוה ואספי פי' לשון ספו לי מאליה כלומר מלעיטו ד"ת כשור הלועט לגימות גדולות: ל"ק הא למשנה הא למקרא דאמר אביי אמרה לי אם בר שית למקרא [בר עשר למשנה] בר תריסר לתעניתא מע"ל ובתינוקת [בת תריסר] פי' ישלים תעניתו כל היום ובתינוקת פי' לפי שממהרת להביא שנה א' קודם לאיש ומדאורייתא אינה מתענה כל היום כי אם בשנת י"ג אבל כל שנת י"ב בקטנה דמיא ומדרבנן מחנכין אותה להשלים התענית שנה א' קודם הזמן: א"ר קטינא כל המכניס את בנו פחות מבן שש רץ אחריו

ואין מגיעו שחלש הוא יותר מדאי ורוצה לרפאותו ולא יועיל לו א"ד חביריו רצין אחריו ואין מגיעין אותו פי' מרוב חכמתו ותרווייהו איתנהו הא בכחיש והא בבריא פי' דכחיש שמסוכן הוא ופן יחלש וימות ולפיכך לא יכניסנו ואי בריא הוא מכניסו לתורה פחות מבן שש ואי חברייא רצין אחריו ואין מגיעים אותו אבל מהלך לא חליש כולי האי כיון דבריא הוא. גרסי' בפ' מציאת האשה מעשה הוה ההוא עניא דהוה רגיל לשדורי ליה כל מעלי יומא דכיפורי ד' מאה זוזי. יומא חד שדריה נהליה ביד בריה אתא א"ל לא צריך א"ל מאי חזית א"ל חזאי דקמזלפי עליה יין ושמן אמר מפנקא כולי האי עיפינהו שדרינהו פי' כפליה כי קא ניחא נפשיה א"ל אייתי חשבוני דצדקתך חזא דהוה כתיב שבעה אלפי דינרי קיסרי פי' שם מקום אמר אורחא רחיקא וזוודא קליל קלי פי' צדה קלה הכינותי לדרך שאני אבוא לה קם בזבזיה לפלגא דממונא והיכי עביד הכי והא א"ר אילא המבזבז וכו' ה"מ מחיים אבל לאחר מיתה לית לן בה: אר"י ב"ח באושא התקינו האשה שמכרה בנכ"מ בחיי בעלה ומתה הבעל מוציא מיד הלקוחות פי' אע"פ שמן הדין יהא מכרה קיים לבעל בחיי אשתו אלא פירות הגוף לאשה פי' הקרן וכשמתה בעלה יורש גם הקרן אבל עתה שקדמה ומכרה מכור דומיא דבן שיורש נכסי אביו ואם מכרן אביו בחייו הן מכורים שהיורש אינו יורש אלא מה שמוצא לאחר מיתה ובאושא התקינו שיוציא הבעל מיד הלקוחות בלא דמים שעשאוהו חז"ל כלוקח משעה שכנס את אשתו ולא כיורש וכיון שהוא לוקח ראשון מוציא מיד הלקוחות: אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. ר' אליעזר אומר זה הזן בניו ובנותיו כשהן קטנים ר"ש ב"נ אמר זה המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו ומשיאן סמוך לפירקן: הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. ר"ה ור"ח חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה. וחד אמר זה הכותב תנ"ך ומשאילן לאחרים. זה מדרש דרש וכו':